

Демографічні процеси Карпатського регіону в контексті економічного розвитку території

Надія Вікторівна Мельник¹,

к. геогр. н., доц., доцент кафедри туризму

¹ДВНЗ «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна,

e-mail: nadiia.chyr@uzhnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2077-595X>;

Андрій Васильович Мельник²,

к. геогр. н., доц., доцент Інституту природничих наук і туризму

²Івано-Франківського національного технічного університету,

вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,

e-mail: avmelnyk@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6906-6396>;

Віліна Анатоліївна Пересадко³,

д. геогр. н., проф., професор кафедри фізичної географії та картографії,

³Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

майд. Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна,

e-mail: vilinaperesadko@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2439-2788>;

Володимир Степанович Великочий⁴,

д. іст. н., проф., професор кафедри туризмознавства і краєзнавства,

⁴Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

вул. Галицька, 2016, Івано-Франківськ, 76008, Україна,

e-mail: w-w-s@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6926-1474>

У статті здійснено просторовий та структурний аналіз демографічних процесів Карпатського регіону як одного з індикаторів соціально-економічного розвитку території. На основі статистичних даних проаналізовано специфічні риси механічного руху населення в Карпатському регіоні в порівнянні з іншими областями України. Акцентовується увага на тому, що міграційні процеси, які мають важливе значення для подальшого розвитку суспільства, в умовах загострення демографічних і соціально-економічних проблем, потребують негайного вирішення. Доведено необхідність розробки випереджальних заходів, які покликані стати пріоритетними при вирішенні проблем економічно активного населення на досліджуваних територіях. Значну увагу приділено дослідженню питань вікового складу трудових ресурсів, рівню зайнятості населення у віці 15-70 років, зважаючи на незадовільні показники, які демонструє Україна, адже тривалість життя українців одна з найнижчих у Європі. Ознаками формування демографічної катастрофи в досліджуваному регіоні є високий рівень трудової міграції за кордон. За результатами досліджень динаміки індексу реальної заробітної плати в країні впродовж 2014-2021 р.р. доведено, що незважаючи на постійний ріст заробітної плати та тенденцію щодо зменшення розриву у розмірі середньомісячної заробітної плати за гендерною ознакою по регіонах країни, індекс реальної заробітної плати неухильно зменшується. Наведені в статті показники використання трудового потенціалу дають змогу дійти висновку, що на сьогодні Україна позбавлена перспектив нарощування кількісних параметрів розвитку народонаселення як найбільшого чинника формування трудового потенціалу на тлі збереження тенденції щодо зменшення кількості трудових ресурсів. Перспективами подальших досліджень є обґрунтування дієвих механізмів демографічної політики на загальнодержавному рівні задля подолання відтоку населення із сільської місцевості, спрямовану не стільки на збільшення народжуваності, скільки на зростання привабливості сільських територій для проживання та продуктивної економічної діяльності мешканців сіл, насамперед молоді.

Ключові слова: демографічні процеси, міграції, трудові ресурси, вікова структура населення, зайнятість населення, індекс заробітної плати, Карпатський регіон.

Як цитувати: Мельник Н. В. Демографічні процеси Карпатського регіону в контексті економічного розвитку території / Н. В. Мельник, А. В. Мельник, В. А. Пересадко, В. С. Великочий // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», 2021. – Вип. 55. – С. 187-203. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-14>

In cites: Melnyk N. V., Melnyk A. V., Peresadko V. A., Velykochuy V. S. (2021). Demographic processes of the Carpathian region in the context of economic development of the territory. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology", (55), 187-203. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-14>

Постановка проблеми. Карпатський Євро-регіон включає території п'яти країн Центральної Європи: України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Площа Єврорегіону становить близько 148095 км², сумарне населення станом на 2020 рік перевищує 16 млн. осіб. Українська частина Карпатського Єврорегіону територіаль-

но включає чотири області (Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Чернівецьку) і займає площу в 56635 км².

Одним із аспектів соціально-економічного розвитку території є її демографічний розвиток, що виявляється у зміні кількісних та якісних характеристик населення території у певному соці-

альному контексті як системоутворюючого чинника суспільного життя.

Аналіз демографічної ситуації у просторовій та часовій визначеності дає можливість вважати підходити до формування засад демографічної та міграційної політики, прогнозувати можливі виклики та загрози у даній царині, але найголовніше – він є визначальним при забезпеченні стабільного економічного розвитку держави, плануванні майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливе значення у дослідженні демографічної ситуації в Україні в цілому та окремих її регіонів зокрема відіграє Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.П. Птухи НАН України. Ряд наукових праць Лібанової Е.М., Долишнього М.І., Власенка Н.С., Пирожкова С.І. [7] присвячені аналізу основних демографічних тенденцій, найбільш актуальних проблем демографічного розвитку України, а також розробці рекомендацій щодо стратегії демографічного розвитку. Актуальні проблеми демографічного розвитку сільських територій Карпатського регіону розглядаються науковцями Інституту регіональних досліджень НАН України на чолі з Кравців В.С. Міграційна активність населення вивчається Р.Т. Телюком, Бачинською М.В., Бараняк І.Є. [2; 13].

Світові тенденції демографічного переходу європейських країн, політику населення в Європі знаходимо у працях зарубіжних науковців, зокрема, Baran A, Stpiczynski T., Minkov M., F. Willekens, F. Swiaczny, D. Coleman, John F. May [16; 18-20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Станом на 1 січня 2020 року в Україні проживало 41 млн. 732,8 тис. осіб (без урахування окупованих територій) [4], що є історичним мінімумом за роки незалежності, що спонукає до детального вивчення даної проблематики.

Представлене дослідження базується на використанні статистичних даних Євростату (статистичної організації Європейської Комісії), Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, а також регіональних осередків Головного управління статистики у досліджуваних областях України.

Мета статті. Метою даної публікації є висвітлення та аналіз демографічних процесів, які відбуваються на сучасному етапі в Карпатському регіоні в контексті економічного розвитку територій з метою розробки та впровадження випереджальних заходів, які покликані стати пріоритетними при вирішенні проблем економічно активного населення на досліджуваних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим маркером демографічного розвитку

території являється механічний рух населення або міграція. Вона може виступати чинником стабілізації демографічної ситуації за умов зведеного типу відтворення населення або ж навпаки, посилювати деструктивні процеси у демографічній сфері.

За останні півстоліття Європа перетворилась на регіон чистої імміграції. Міграційні рухи між європейськими країнами в основному зумовлені різницею можливостей зайнятості, освіти, рівня заробітної плати, але також причинами сімейного характеру.

У 2018 році за офіційною статистикою Євростату до ЄС іммігрувало 2,4 млн. осіб, тоді як кількість емігрантів склала 1,1 млн. осіб. Станом на 2019 рік у ЄС налічувалось 21,8 млн. осіб-громадян третіх країн, що становить 4,9% усього населення Євросоюзу. У той час, коли 13,3 млн. громадян ЄС проживали в інших країнах Європи [17].

Проблема міграції населення є актуальною і для України, особливо в умовах загострення демографічних і соціально-економічних проблем. Довгий час наша держава залишається країною походження лівової частки трудових мігрантів в Європі. За різними оцінками, сьогодні налічується від 3 до 5 млн. українців, що емігрували у пошуку роботи [9]. За даними Державного комітету статистики України, чисельність мігрантів щороку зростає. Станом на 2019 р. вона становила 1051 тис осіб, що на 301 тис осіб більше, ніж у 2018 р.

Високий рівень бідності та труднощі при працевлаштуванні з гідною оплатою у власній державі підсилюються політичними, соціальними та безпековими факторами, які стимулюють міграційну мобільність. За прогнозами вчених сальдо міграції населення України поступово зростатиме. Кількість вибулих зменшиться тільки тоді, коли підвищиться рівень та якість життя населення. Для цього необхідно послабити дії чинників, що стимулюють від'їзд.

Основними тенденціями міграцій населення в Україні на сучасному етапі є:

- значні масштаби зовнішньої трудової міграції, деяке збільшення чисельності її учасників в останні роки;
- посилення тенденції переходу тимчасової зовнішньої трудової міграції у постійну форму;
- поява нового для України виду міграційних переміщень – руху внутрішньо переміщених осіб, виникнення проблем, пов'язаних з їх облаштуванням та адаптацією в нових місцях проживання;
- скорочення обсягів прибуття населення в Україну – як зворотної міграції українських

громадян, так і імміграції іноземців;

- низький рівень інтеграції громадян інших країн, які проживають в Україні [9].

У той же час, грошові перекази мігрантів мають життєво важливе значення для зменшення бідності. У 2019 році такі перекази становили майже 16 млрд. дол. США, що еквівалентно десяти відсоткам ВВП України. Їхній обсяг може впасти на одну п'яту, оскільки сектори праці мігрантів особливо сильно постраждали від пандемії COVID-19.

Можна з упевненістю стверджувати, що міграційні процеси спричинили дисбаланс у функціонуванні системи зайнятості та національного ринку праці в Україні в цілому та в досліджуваному регіоні зокрема.

Карпатський регіон має специфічні риси механічного руху населення у порівнянні з іншими областями України. Так, у 2010-2018 рр. кіль-

кість населення областей Карпатського регіону за рахунок міграції зросла на 17,3 тис. осіб або 65 осіб на 100 тис. жителів. Якісний аналіз населення засвідчив, що внутрішня міграція населення Карпатського регіону носить урбаністичний характер, тобто пов'язана із його переміщенням з сільської місцевості у міську. За рахунок механічного приросту кількість населення у Закарпатській області у 2010-2018 рр. зменшилась на 6,5 тис. осіб, водночас як у Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях – навпаки зросла на 8,3 тис., 8,4 тис. та 7,1 тис. осіб відповідно [2].

У 2019 році міграційний приріст населення Карпатського Єврорегіону в межах України становив -1670 тис. осіб у порівнянні з 2018 роком, а його рівень – -2,8 осіб на 10 тис. населення (рис. 1).

Як видно з рисунку, для всіх областей Кар-

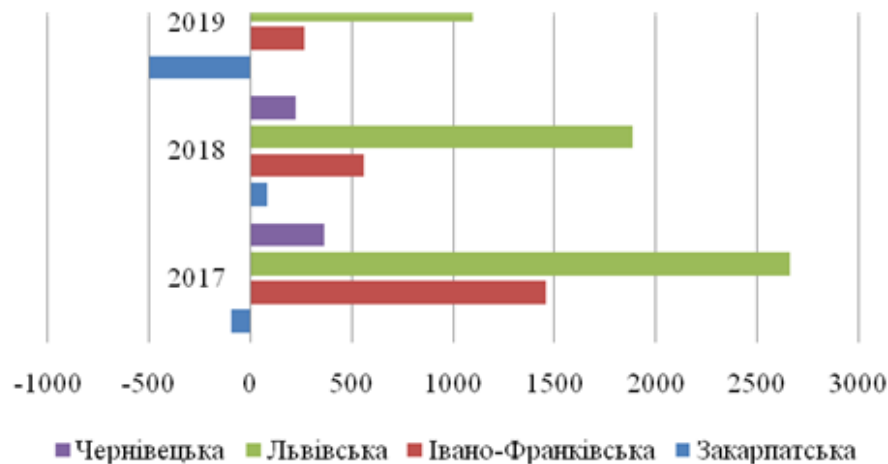

Рис. 1. Динаміка міграційного приросту в межах української частини Карпатського Єврорегіону, осіб (створено авторами на основі даних Державної служби статистики України).

Fig. 1. Trends in migration growth within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, person (created by the authors on the basis of data of the State Statistical Service of Ukraine)

патського регіону України, окрім Закарпатської, міграційний приріст має додатне значення впродовж досліджуваного періоду. Стрибок еміграції для цієї області припадає на 2019 рік і пов'язаний, на нашу думку, з погіршенням економічного становища в цілому в державі. Разом з тим, перевищення еміграції над імміграцією у прикордонних областях завжди було на порядок вищим, аніж у інших регіонах країни. Проте, пандемія COVID-19 внесла свої корективи у міграційний рух населення досліджуваного регіону. Внаслідок пандемії за різними підрахунками чверть українських мігрантів були змушені повернутися в Україну, а грошові перекази мігрантів зменшилися на 20%. Водночас особи, що повертаються, зазнають стиг-матизації як такі, що обтяжують внутрішній ринок праці. Крім того, варто також враховувати й факт «прихованої міг-

рації», яка на порядок вища офіційних статистичних показників.

До Топ-5 країн-реципієнтів міграції Карпатського регіону належать Угорщина, Німеччина, Польща, Чехія та Словаччина. Імміграційні потоки переселенців до Карпатського регіону в основному були спрямовані з Індії, Єгипту та Російської Федерації. Карпатський регіон став також комфортним для проживання і для внутрішньо переміщених осіб внаслідок військових дій на Сході України, які склали ліву частку внутрішніх мігрантів до досліджуваного регіону.

Порівняльний аналіз статево-вікової структури мігрантів з України дозволив зробити висновок, що близько 50% мігрантів припадає на економічно активний вік 20-35 років, а близько двох третин емігрантів є чоловіками. При чому найвищі значення (близько 10%) – це вік 22-23

роки. Зазвичай це молоді, неодружені кваліфіковані спеціалісти, які щойно завершили навчання в університеті. На думку Бачинської М.В. та Бараняк І.Є. така ситуація підтверджує гіпотезу про розвиток соціальної, шлюбної, моральної, культурної кризи суспільства в Україні [2].

Емігранти, що виїжджають до різних країн призначення мають певні особливості. До деяких країн Південної Європи виїжджає більше жінок, причиною чого є попит у цих країнах на роботу у сфері обслуговування [14].

Імміграційні потоки до областей Карпатського регіону за статеві-віковою структурою більш однорідні. Як у чоловіків, так і у жінок, активні імміграційні процеси мають місце лише

у віці 17-20 років, тоді як у інших вікових когортах вони практично відсутні. Таку ситуацію можна пояснити через значний вплив освітньої міграції. Львів, Івано-Франківськ, Чернівці виступають потужними науковими та навчальними центрами не тільки Карпатського регіону, але й усієї Західної України і користуються значною популярністю серед іноземних студентів, зокрема з менш розвинених та бідних країн.

Наслідком додатного сальдо міграції є омолодження вікової структури населення, адже переважну більшість мігрантів складають молоді люди. Станом на 2019 рік міграційний баланс виглядає наступним чином (рис. 2).

Розподіл міграційного приросту за віковими

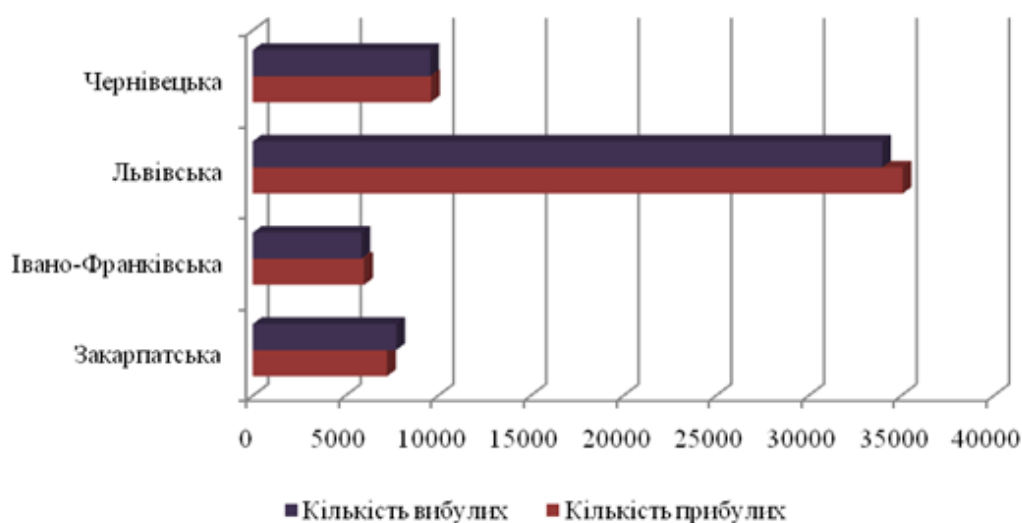

Рис. 2. Міграційний рух населення в межах української частини Карпатського Євросереєвського регіону, осіб (станом на 2019 рік) (створено авторами на основі даних Державної служби статистики України)
Fig. 2. Migration movements within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, person (as of 2019) (created by the authors on the basis of data of the State Statistical Service of Ukraine)

категоріями та типом місцевості представлено у таблиці 1. За віковою структурою абсолютну першість займають міграції середньої вікової когорти 15-64 років.

Як видно з представлених статистичних показників, активна міграційна мобільність характерна закономірно для сільських територій Карпатського регіону. Загалом українське село за останні 50 років внаслідок міграційних процесів втратило понад 10 млн. осіб, тобто щороку з сіл виїжджало близько 100 тис. осіб, внаслідок чого сільське населення не тільки зменшилось, а й значно постаріло [13] (табл. 2, рис. 3).

При обмежених можливостях працевлаштування на офіційному ринку праці трудові міграційні поїздки українських громадян, що проживають у сільській місцевості, за кордон стали об'єктивною реальністю і, без сумніву, масовим явищем. Частка мешканців села у загальній кількості трудових мігрантів Карпатського регіону є

більшою, ніж городян, з них жінки становлять 60-70%. При цьому відсутність жінок – матерів і майбутніх матерів є однією з головних причин зменшення коефіцієнту народжуваності і розпаду традиційної української родини, адже матері залишають своїх дітей, а дружини – чоловіків [5].

Структурними елементами сільських територіальних міграційних систем є тимчасові маятникові, вахтові, сезонні міграції, пов'язані передусім із потребою у зайнятості та навчанні. На відміну від стаціонарних, вони не призводять до зміни чисельності населення країни та регіонів (за винятком нечастих випадків переходу трудової міграції у постійну) і відповідно прямого впливу на життєвий потенціал, статеві-вікову структуру та рівень освіти населення майже не здійснюють. В той же час, по-перше, трудові міграції виступають важливим чинником реалізації трудового потенціалу, по-друге, опосередкований вплив трудових міграцій на трансформації

демографічних процесів може бути досить сильним.

Для подолання відтоку населення із сільської місцевості необхідно виробити демографічну політику, спрямовану не стільки на зростання народжуваності, скільки на зростання привабливості сільських територій для проживання та продуктивної економічної діяльності мешканців сіл, насамперед молоді. Реалізація цих завдань дасть змогу істотно підняти економічний потенціал сільських територій, що є необхідною умовою для реалізації євроінтеграційних прагнень українських громадян [13].

Міграція робочої сили для Карпатського регіону має переважно негативні наслідки, зокрема:

- втрата висококваліфікованих спеціалістів (особливо науковців і фахівців), що спричиняє уповільненню темпів науково-технічного прогресу;
- втрата конкурентоспроможної робочої сили; втрата іноземної валюти, яка вивозиться іммігрантами;
- зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві, що спричинене міжнаціональними конфліктами;
- політичні та економічні претензії до України через зростання нелегальної трудової міграції українців;
- дискримінація та експлуатація українців місцевими роботодавцями;

Таблиця 1

Розподіл міграційного приросту за віковими категоріями та типом місцевості в межах української частини Карпатського Єврорегіону (станом на 2019 рік) (розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України)

Вікова категорія	Міграційний приріст, скорочення (-)		
	обидві статі	чоловіки	жінки
Закарпатська область			
<i>Міська місцевість</i>			
Усього	840	329	511
у т.ч. у віці 0-14	149	54	95
15-64	756	308	448
65 і старше	-65	-33	-38
<i>Сільська місцевість</i>			
Усього	-1340	-528	-812
у т.ч. у віці 0-14	-352	-174	-178
15-64	-896	-349	-634
65 і старше	-5	-5	0
Львівська область			
<i>Міська місцевість</i>			
Усього	1582	108	1474
у т.ч. у віці 0-14	674	295	379
15-64	-1152	-50	1202
65 і старше	-244	-137	-137
<i>Сільська місцевість</i>			
Усього	-483	240	-723
у т.ч. у віці 0-14	-667	-290	-377
15-64	-102	394	-496
65 і старше	286	136	150
Чернівецька область			
<i>Міська місцевість</i>			
Усього	828	196	632
у т.ч. у віці 0-14	271	126	99
15-64	512	52	460
65 і старше	-13	2	-15
<i>Сільська місцевість</i>			
Усього	-781	-158	-623
у т.ч. у віці 0-14	-247	-81	-166
15-64	-543	-87	-456
65 і старше	9	10	-1

Динаміка міграційного руху населення за типом місцевості (осіб)
(розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України)

Рік	Усі потоки			У т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення
Закарпатська область						
<i>Міська місцевість</i>						
2015	3628	4328	-700	226	802	-576
2016	1352	2608	-1256	51	216	-165
2017	3334	3175	159	439	261	178
2018	5476	4116	1360	655	364	291
2019	4824	3984	840	591	494	97
<i>Сільська місцевість</i>						
2015	2475	3426	-951	40	717	-677
2016	1959	1685	274	49	273	-224
2017	2679	2935	-256	98	210	-112
2018	2841	4117	-1276	114	251	-137
2019	2423	3763	-1340	85	429	-344
Львівська область						
<i>Міська місцевість</i>						
2015	20329	20891	-562	860	635	225
2016	19231	17784	1447	790	620	170
2017	18245	17914	331	813	533	280
2018	23955	23950	5	1086	925	161
2019	23900	22318	1582	1201	1164	37
<i>Сільська місцевість</i>						
2015	11170	9273	1897	147	78	69
2016	11800	8265	3535	154	92	62
2017	10852	8517	2335	189	142	47
2018	14690	12809	1881	231	259	-28
2019	11183	11666	-483	230	319	-89
Чернівецька область						
<i>Міська місцевість</i>						
2015	7059	5304	1755	534	242	292
2016	1484	1891	-407	81	71	10
2017	3057	3185	-128	335	40	295
2018	6171	5203	968	500	326	174
2019	6017	5189	828	760	558	202
<i>Сільська місцевість</i>						
2015	3489	4248	-759	201	140	61
2016	1293	1372	-79	74	54	20
2017	2776	2284	492	255	88	167
2018	3912	4658	-746	347	163	184
2019	3610	4391	-781	331	283	48

- збільшення тиску на національний ринок праці через конкуренцію робочої сили за кордоном;
- посилення навантаження на соціальний фонд;
- демографічні втрати та старіння населення тощо.

Варто також згадати і позитивні аспекти трудової міграції, серед яких зростання ВВП за рахунок грошових переказів мігрантів, підвищення кваліфікації та набуття досвіду мігрантів, що повертаються на батьківщину, послаблення тиску на регіональний та місцевий ринок праці,

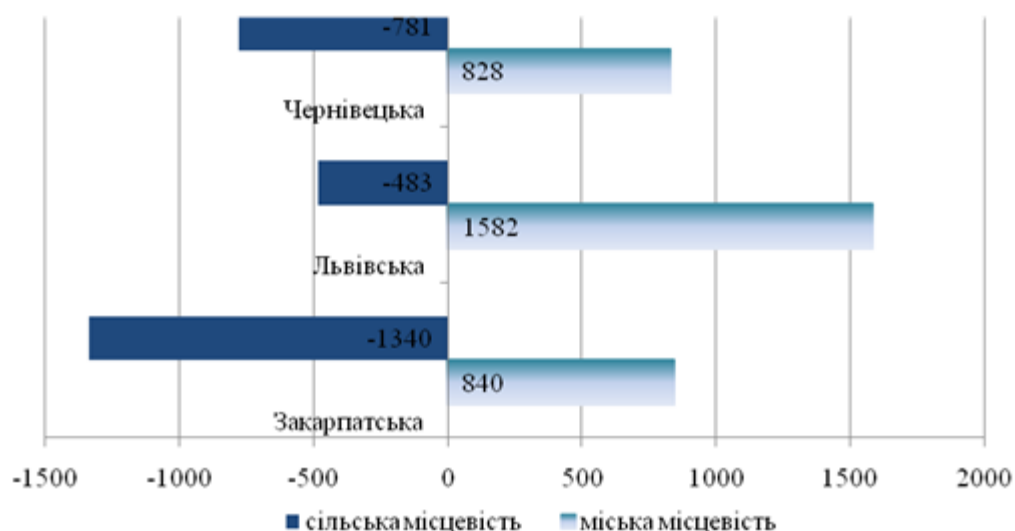

Рис. 3. Механічний рух населення за типом місцевості в межах української частини Карпатського Євворегіону, осіб (станом на 2019 рік) (створено авторами на основі даних Державної служби статистики України)

Fig. 3. Mechanical movement of the population by type of area within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, person (as of 2019) (created by the authors on the basis of data of the State Statistical Service of Ukraine)

підвищення рівня добробуту сімей мігрантів тощо [15].

Значні масштаби і можливі негативні наслідки зовнішньої міграції висококваліфікованих спеціалістів потребують керуваності з боку держави та розробки системи заходів щодо її регулювання. До пріоритетних завдань національної та регіональної моделей управління міграційним рухом населення варто віднести регулювання: територіальних міждержавних переміщень населення та зовнішніх трудових міграцій; імміграційних процесів – як трудових, так і стаціонарних; еміграційних процесів (постійних, тимчасових і трудових); внутрішніх міграцій (переселенських, трудових, маятникових і сезонних) [1].

Сьогодні в Україні схвалена Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка є передумовою використання позитивного потенціалу міграції з метою розвитку, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод мігрантів та усього населення.

Оскільки, виїзні міграційні потоки у досліджуваному регіоні мають, як правило, економічне підґрунтя, варто проаналізувати ситуацію на ринку трудових ресурсів, що безпосередньо впливає на рівень економічного розвитку території, забезпечує ефективність виробництва та конкурентоспроможність регіону.

Фактично трудовий потенціал являє собою інтегральну сукупність можливостей населення до економічної активності як суб'єктів трудової діяльності [8].

За даними Державної служби статистики в Україні зберігається тенденція до зменшення кількості трудових ресурсів. Якщо у 1991 році нараховувалось 30,2 млн. осіб працездатного віку, то у 2019 році цей показник склав 16,46 млн. осіб (44,1% населення держави). Як бачимо, загальне зменшення чисельності населення, старіння нації та зовнішні міграції зумовили й зниження трудового потенціалу країни.

Не менш важливим є дослідження вікового складу трудових ресурсів і для України ці показники не є позитивними, бо тривалість життя українців одна з найнижчих у Європі. На такий стан речей впливає декілька факторів: невелика заробітна плата, низький рівень або недоступність медичного обслуговування для окремих громадян, шкідливі умови праці. Усі ці чинники гальмують та унеможливають процес відтворення робочої сили [12].

Якщо брати до уваги реалії ринку праці, більш адекватною нижньою межею дорослого й трудоактивного віку слід вважати 20 років, оскільки в більш ранньому віці рівень економічної активності близький до нульового. Таким чином, ми маємо постаріння вже не «знизу» і, звичайно ж, іще не «зверху», тому що динаміка тривалості життя схильна до стагнації. Це постаріння ніби «з середини», і механізм такого постаріння закладений у самій структурі населення.

Протягом останнього десятиріччя спостерігається значне зниження чисельності зайнятого населення. Тільки за період з 2012 по 2020 роки кількість зайнятих українців у віці 15-70 років

скоротилась на 3346,1 тис. осіб. Найбільш різке зменшення чисельності економічно активних громадян на 1630 тис. осіб зафіксовано у 2014-2015 рр., саме після зазначеного періоду і спостерігається негативна динаміка. Станом на 2020 рік кількість зайнятого населення в Україні складає 15915,3 тис. осіб [12].

Станом на 2019 рік в Закарпатській області зайняте населення у віці 15-70 років становило 54,1% від населення відповідної вікової групи, працездатне населення складало 62,9% від населення відповідної вікової когорти і це найгірші показники серед областей Карпатського регіону. У Чернівецькій області показники дещо кращі: зайняте населення у віці 15-70 років – 59,0% від населення відповідної вікової когорти, проте працездатне населення – 61,2% від населення відповідної вікової когорти. Для Івано-Франківської та Львівської областей частка зайнятого населення становила відповідно 55,2% та 60,85% від населення відповідної вікової когорти.

Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років в розрізі областей представлено на рисунку 4. Серед чоловічого населення значних розбіжностей в показнику не спостерігається. У той час, коли серед жіночого населення, цей показник різниться в межах майже 9%. Так, в Закарпатській області рівень зайнятості серед жіночого населення є найнижчим – 45,9%. Таку ситуацію можна пояснити декількома чинниками. По-перше, велика частка чоловічого населення області являються трудовими мігрантами за кордоном, в той час, коли їхні жінки займаються домашнім господарством; по-друге, значна частка багатодітних жінок, які тривалий час перебувають в декретній відпустці; значна частка жінок

ромського населення не зайняті в господарстві історично. Лідирує за цим показником Львівщина. Тут рівень зайнятості серед жінок становить 54,1%.

Одним із векторів покращення кількісних параметрів трудових ресурсів у Європі вбачають у залученні до виробництва представників старшої вікової категорії. Так, в країнах ЄС у 2019 році рівень зайнятості літніх працівників становив 59,1%, порівняно з 44,1% у 2009 році. Для цього здійснюються так звані інвестиції для покращення доступу до освіти та навчання літніх людей, можливість підтримувати та удосконалювати професійні навички, набуття нових знань та умінь під час навчання впродовж життя [17].

Такого роду заходи навряд чи стануть актуальними для України на сучасному етапі її розвитку, однак їхня реалізація у майбутньому цілком ймовірна.

Середній рівень безробіття в досліджуваному регіоні у 2019 році становить 8,8% від економічно-активного населення [3] (рис. 5).

У структурі зайнятого населення частка чоловіків переважає, але більше 60% безробітних – чоловіки. Найбільше розходження між рівнями зайнятості жінок і чоловіків фіксується у Закарпатській та Івано-Франківській областях (більше 15%) [6].

Так, у Закарпатській області у 2019 р. рівень зайнятості жінок знизився на 6,7% порівняно з 2014 р., у той час як у чоловіків – виріс на 1,7%. Найнижчий рівень безробіття серед чоловіків у 2019 р. спостерігався у віковій групі 30-34 роки, у жінок – 25-29 років.

У Івано-Франківській області рівень зайнятості чоловіків вищий, ніж у жінок у всіх вікових

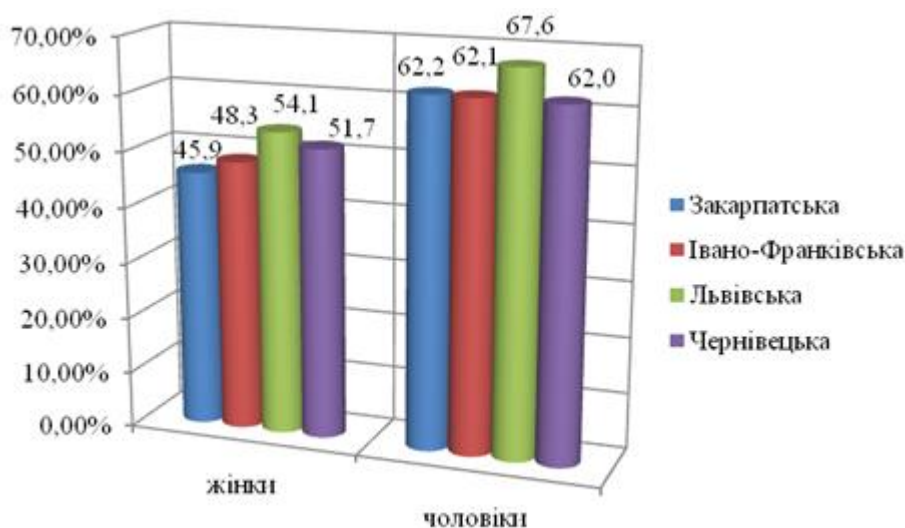

Рис. 4. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років у межах української частини Карпатського Єврорегіону, % (створено авторами на основі [21]).

Fig. 4. Employment rate of the population aged 15-70 within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, % (created by the authors on the basis [21])

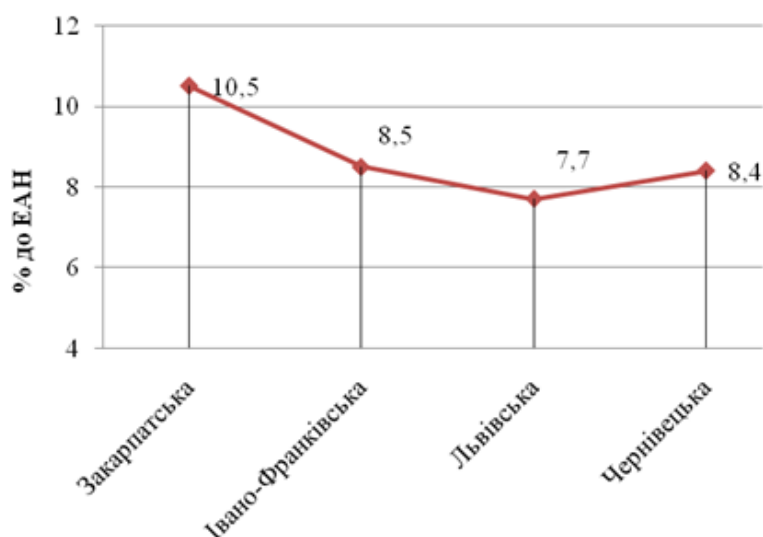

Рис. 5. Середній рівень безробіття в межах української частини Карпатського Єврорегіону (створено авторами на основі [21]).

Fig. 5. Average unemployment rate within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, % (created by the authors on the basis [21])

групах. Гендерний розрив у рівні зайнятості склав 13,8% у 2019 р. Найвищим гендерний розрив був у віковій групі 25-29 років і становив 29,4%, далі розрив склав 25,4% у віковій групі 30-34 роки. Найнижчим він був у віковій групі 60-70 років (0,9%). Рівень безробіття серед чоловіків вищий, ніж серед жінок на 3,4% (станом на 2019 р.). Він зростав серед жінок протягом 2015-2016 рр. на 0,7% порівняно з 2014 р., і знизився на 2,2% у 2019 р. Рівень безробіття серед чоловіків зростав і досяг показника 10% у 2019 р., що на 2% більше порівняно з 2014 р. [3].

Серед причин незайнятості найпопулярнішою для чоловіків є звільнення за власним бажанням (19,3%), а для жінок – непрацевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації (15,8%).

Результатом діяльності зайнятого населення в Україні є заробітна плата. Аналізуючи інформацію Державної служби статистики України за період з січня по серпень 2021 року середня зарплата в Україні складала 13525 гривні. Зокрема, найвищі показники щодо заробітної плати спостерігаються у місті Києві – 19705 грн., що на 45,7% більше, ніж у цілому по країні, Донецькій – 14545 грн. та Київській областях – 13760 грн., за ними йдуть Запорізька – з показником 13412 грн., Дніпропетровська – 13371 грн. та Миколаївська області – 13256 грн. [4].

Стосовно тих регіонів, де показники середньої заробітної плати є нижчими за середню по країні в цілому, то за аналітичними даними Державної служби статистики України – це, перш за все, Кіровоградська область з показником 10797

грн., що складає 79,8% від середньої зарплати в Україні та свідчить про найнижчий показник зарплати по країні, за нею розташовуються Чернівецька – 10842 грн., Волинська – 11003 грн., Чернігівська – 11024 грн. та Херсонська області з показником в 11038 грн. [4].

Динаміка рівня заробітної плати – абсолютно закономірне явище викликане абсолютно об'єктивними чинниками. Так, розмір заробітної плати щороку зростає, а впродовж одного року коливається – від максимальних значень в червні (початок відпусток, отримання грошових доплат тощо) до мінімальних у січні і серпні (коли після відпусток люди отримують меншу зарплату за рахунок меншої кількості робочих днів) (рис. 6-9).

Можна з впевненістю говорити, що незважаючи на постійний ріст заробітної плати по регіонах країни індекс реальної заробітної плати неухильно зменшується. Так, у 2014 р. 21 область України мала ІРЗП вищий ніж середній по державі, у 2017 р. таких областей було 19, у 2020 р. – 18, а у 2021 р. – 14. При чому в 2021 р. жодна область України не мала перевищення загальнодержавного рівня ІРЗП більше ніж на 1 % (рис. 10).

Закономірно, що найгірша ситуація в розрізі даних показників серед адміністративних одиниць досліджуваного регіону характерна для Чернівецької області. Водночас, саме в Чернівецькій області фіксується найменший розрив у заробітній платі за гендерною приналежністю (рис. 11).

За гендерним розподілом рівень заробітної плати чоловіків є вищим, ніж рівень зарплати жі-

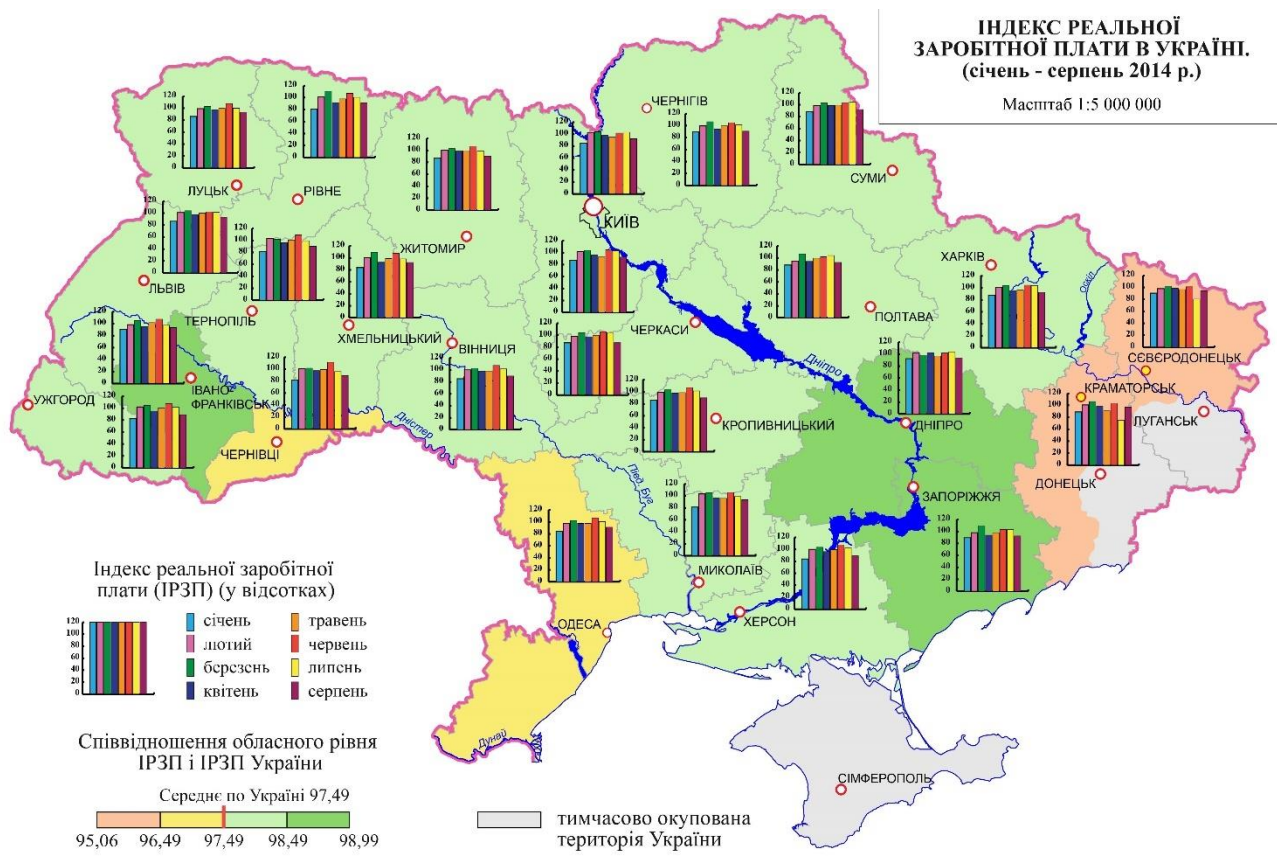

Рис. 6. Індекс реальної заробітної плати в Україні у 2014 р. (на основі [10]).

Fig. 6. Index of real wages in Ukraine in 2014 (on the basis [10])

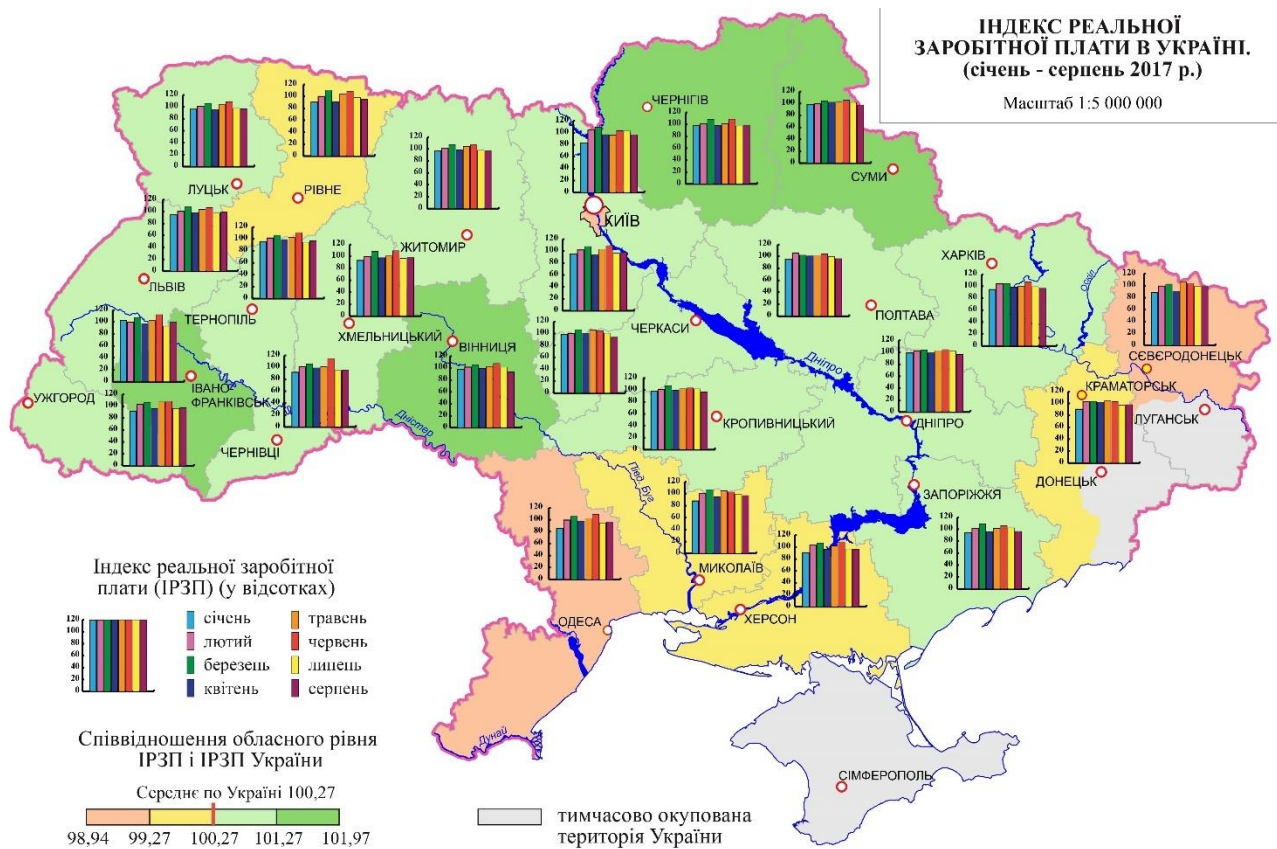

Рис. 7. Індекс реальної заробітної плати в Україні у 2017 р. (на основі [10]).

Fig. 7. Index of real wages in Ukraine in 2017 (on the basis [10])

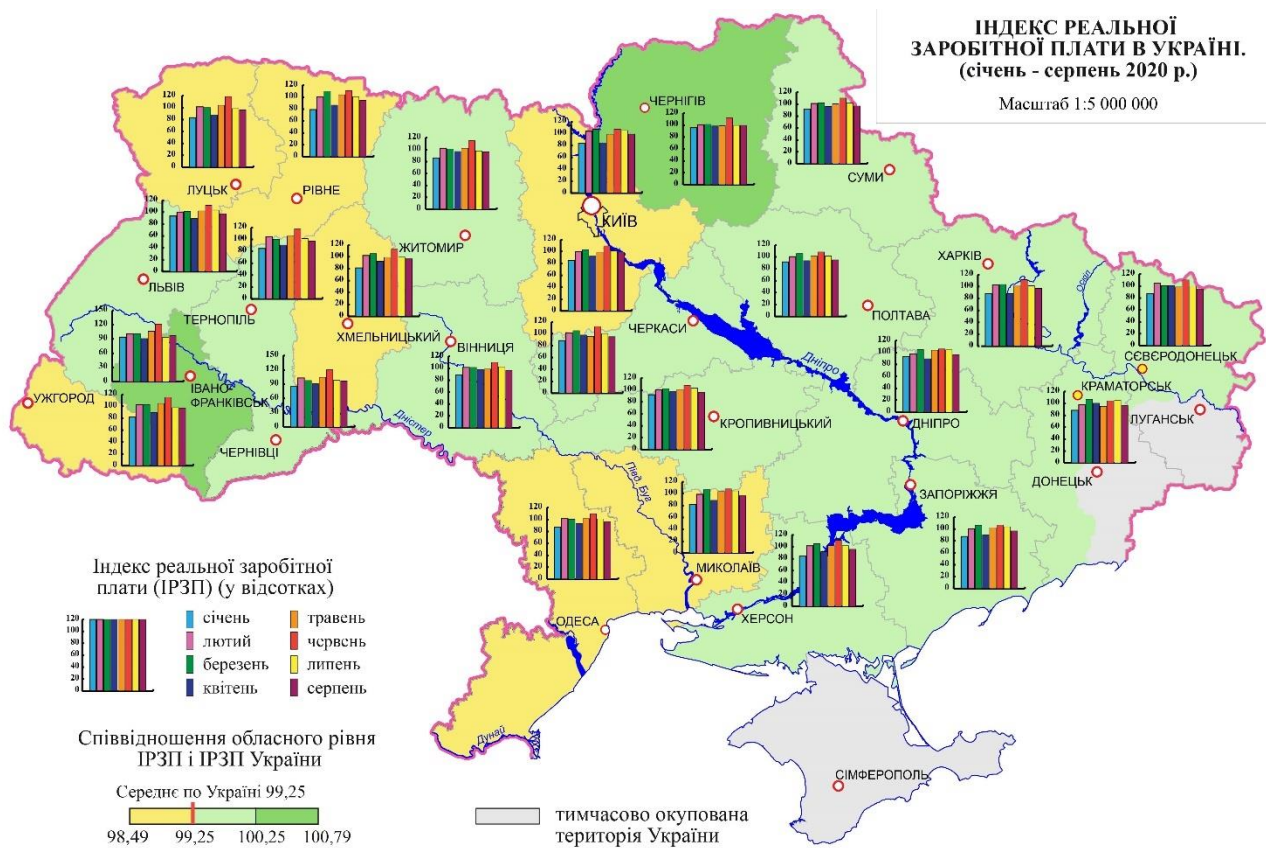

Рис.8. Індекс реальної заробітної плати в Україні у 2020 р. (на основі [10]).

Fig. 8. Index of real wages in Ukraine in 2020 (on the basis [10])

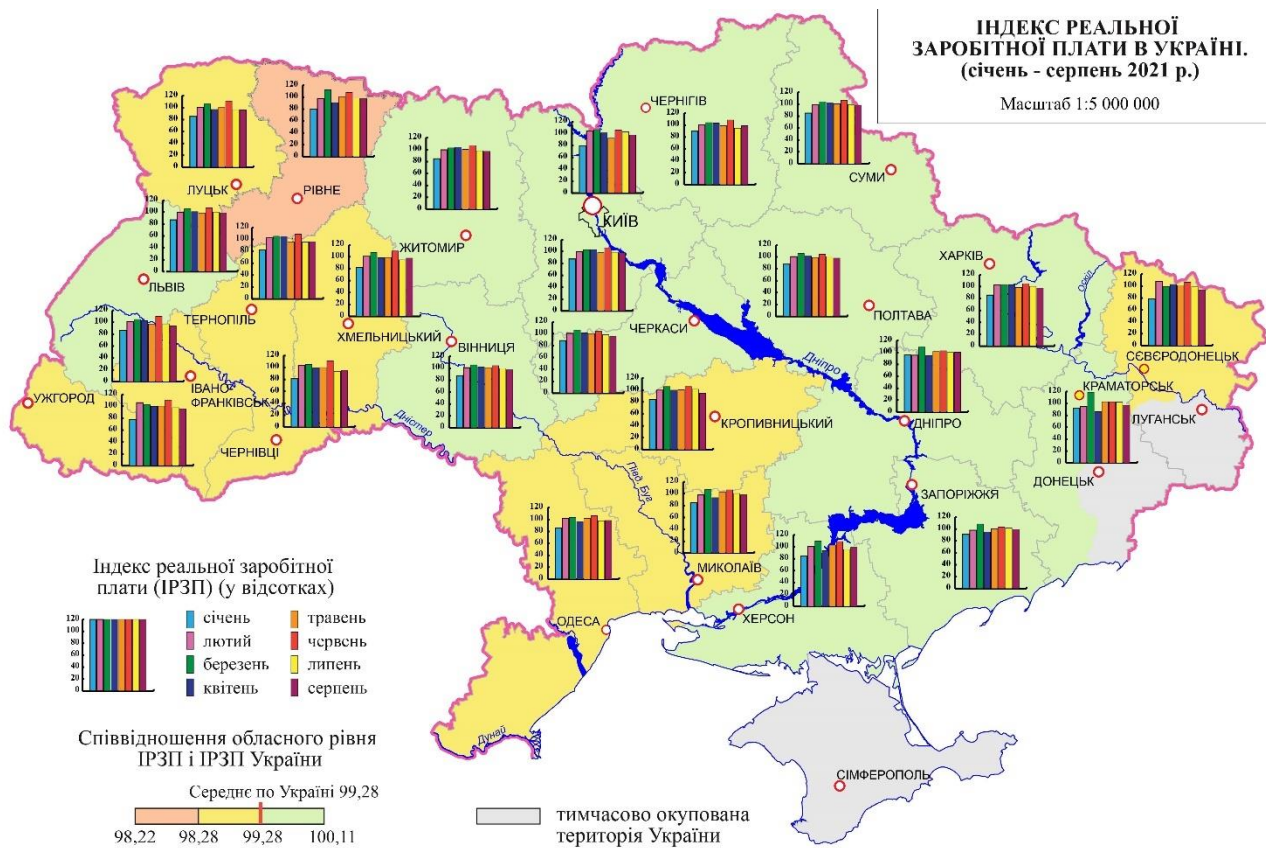

Рис.9. Індекс реальної заробітної плати в Україні у 2021 р. (на основі [10]).

Fig. 9. Index of real wages in Ukraine in 2021 (on the basis [10])

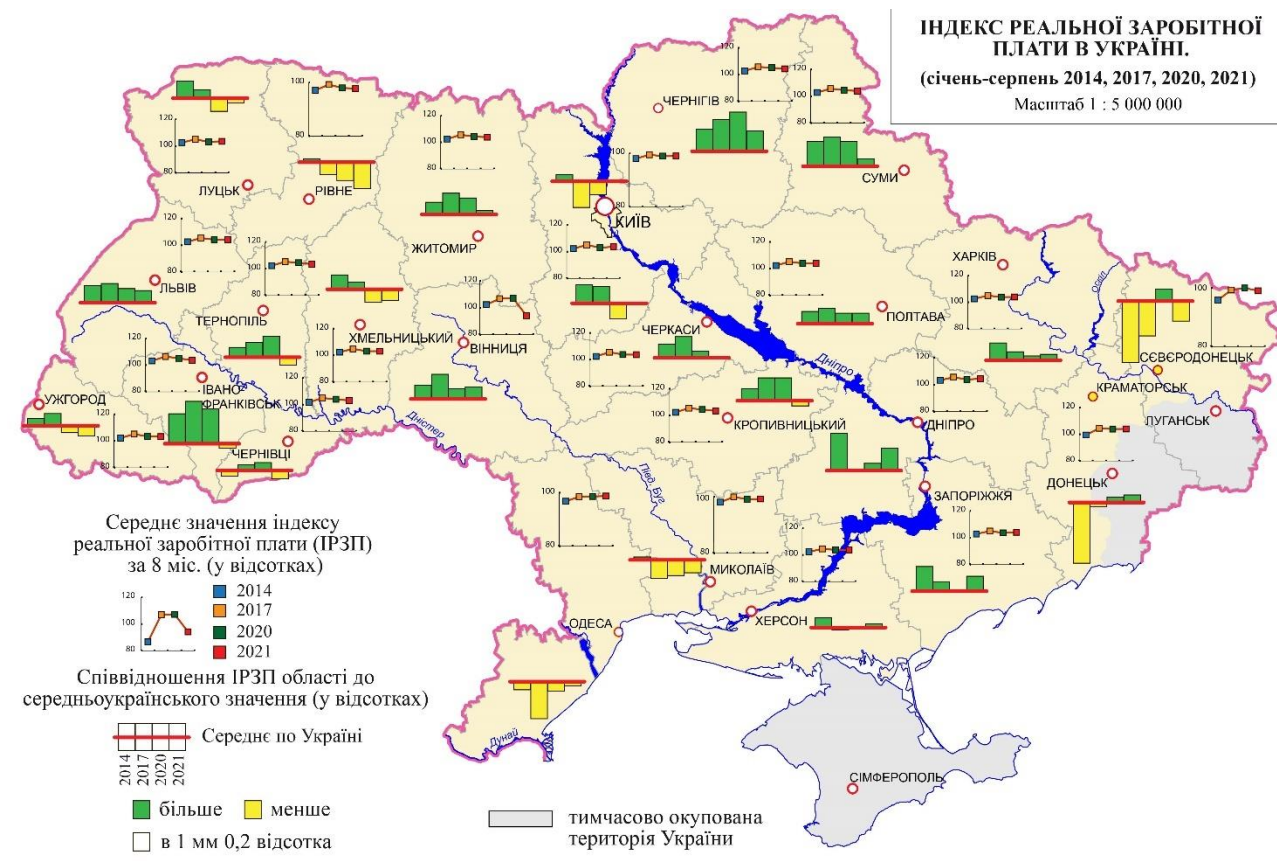

Рис.10. Динаміка індексу реальної заробітної плати у 2014-2021 р.р. (на основі [10]).
Fig. 10. Evolution of the index of real wages in 2014-2021 (on the basis [10])

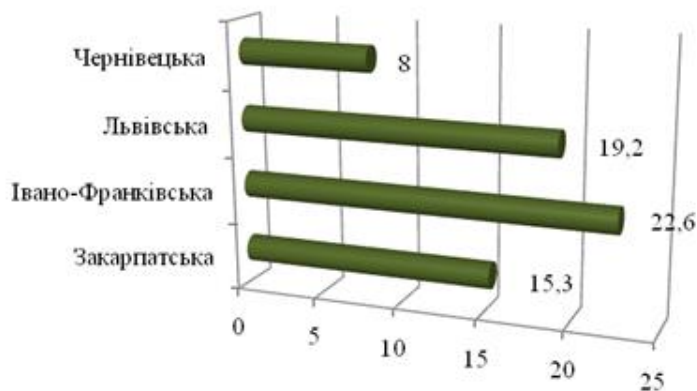

Рис. 11. Розрив у середній заробітній платі за гендерною приналежністю плати в межах української частини Карпатського Євро регіону, % (станом на 2019 рік) (створено авторами на основі [10]).
Fig. 11. Gap in average wages by gender within the Ukrainian part of the Carpathian Euroregion, % (as of 2019) (created by the authors on the basis of [10])

нок. Розрив у розмірі середньомісячної заробітної плати за гендерною ознакою має тенденцію до зменшення. Якщо у 2000 році заробітна плата жінок становила 70,9% заробітної плати чоловіків, то у 2016 році – 74,6%. Найвищим цей показник був у 2010 році – 77,8%.

Розглянемо більш детально регіональний розподіл даного показника. В Закарпатській області розрив у рівні середньомісячної заробітної плати жінок і чоловіків склав 15,3% у 2019 р. Впродовж останніх років відмічалась тенденція

його збільшення (11,8% у 2014 р.). Станом на I півріччя 2019 р. спостерігається найбільше вивільнення чоловіків та жінок у сфері освіти.

Для Івано-Франківщини характерне зростання розриву в оплаті праці за гендерною ознакою продовж 2015-2016 рр., зменшення на 3,3% у 2019 р. порівняно з 2018 р.

На Львівщині розрив у середньомісячних заробітних платах жінок і чоловіків станом на 2019 р. становив 19,2%. Він виріс порівняно з 2018 р. на 3,9%. Суттєва різниця у розмірах за-

робітної плати жінок та чоловіків зафіксована на підприємствах з добування кам'яного та бурого вугілля; в установах, які здійснюють фінансову та страхову діяльність; на підприємствах сільсько-лісового та рибного господарства; в організаціях з інформації та телекомунікацій (на 51,7%-26,7%) [3].

У Чернівецькій області даний показник у 2019 р. фіксуємо на позначці 8,02%, що говорить про найкращу ситуацію з поміж областей Карпатського регіону. Протягом останніх років відмічалась тенденція до скорочення розриву між заробітними платами чоловіків та жінок. До прикладу, ще у 2017 р. цей показник дорівнював 10,91%. На думку авторів, така ситуація пов'язана, у першу чергу, найбільшим переважанням жінок у гендерному профілі у порівнянні з іншими областями Карпатського регіону (57,3% жінок в Чернівецькій області проти 52,7% в Івано-Франківській області або 51,9% у Закарпатській області). Друга причина – приховане та фрикційне безробіття, а також чимала тіньова зайнятість, особливо серед чоловічого населення. В області спостерігається значна частка сільських ТГ, для яких характерний високий рівень зайнятості жіночого населення у сфері соціального забезпечення.

Цікавими є судження В.С. Стешенка щодо якісних проявів соціально-демографічного простору. Суспільство з глибокою соціально-економічною поляризацією, високим рівнем бідності не може розвиватись без соціальних ексцесів, так як це є передумовою деградації здоров'я, освіченості та деяких інших важливих властивостей значної частини людства. Він стверджує, що демографічний розвиток є процесом збереження міри населення як досягнутого результату історичного прогресу. Коли ця міра кардинально порушується через зниження якості населення, настає демографічна криза, під час якої демографічний розвиток гальмується, настає «демографічний застій», що, зрештою, може перейти в демографічну катастрофу [11]. Важливе значення відіграє формування екологічної культури населення, зокрема збереження та примноження природно-заповідного фонду. Проте, що стосується України, то її сьогоднішній коефіцієнт заповідності (6,6%) не лише поступається європейським нормам (до прикладу: Велика Британія – 17% Швейцарія - 18,5%, Німеччина – 24%, Австрія – 25%, Польща – 33%), але й не відповідає вимогам Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України [22].

Ознаками формування демографічної катастрофи в досліджуваному регіоні є високий рівень трудової міграції за кордон пріоритетно із сільських територій. Вирішення соціально-демо-

графічних проблем сільських територій Карпатського регіону частково можливе за умов розвитку соціальної інфраструктури сільських ОТГ, зокрема, розбудови закладів побутового обслуговування населення, занепад яких спостерігався протягом усього періоду державної незалежності України, досягнувши свого піку в 1998 р. Не менш складною залишається ситуація з культурним обслуговуванням сільського населення, розбудовою сільських бібліотек, закладів клубного типу тощо [5].

Висновки. Загалом сучасний тип відтворення народонаселення з усією гостротою поставив проблему значного поліпшення якісних характеристик населення, спроможних забезпечити досягнення оптимального рівня відтворення та використання трудового потенціалу суспільства. Найбільшої ж гостроти ця проблема набула в Україні, яка не виправдано довго затрималася на стадії перехідного періоду в розвитку економіки та яка, фактично, позбавлена перспективи нарощування кількісних параметрів розвитку народонаселення як найбільшого чинника формування трудового потенціалу.

Загальновідомо, що основним чинником виробництва є розвиток та використання трудового потенціалу країни. Адже саме цьому питанню в багатьох країнах світу приділяється підвищена увага. В Україні загалом та в Карпатському регіоні зокрема, процеси формування трудового потенціалу відбуваються, на жаль, на тлі звуження демографічної бази його відтворення.

В умовах загострення демографічних і соціально-економічних проблем, основними причинами такої ситуації є трудова еміграція. Саме українці складають лівову частку трудових мігрантів в Європі. За різними оцінками, сьогодні налічується від 3 до 5 млн. українців, що емігрували у пошуках гідно оплачуваної роботи, а чисельність мігрантів, за даними Державного комітету статистики України, щороку зростає. Складність подібної ситуації полягає ще й в тому, що близько двох третин емігрантів з України – це чоловіки, а близько 50% всіх мігрантів припадає на економічно активний вік 20-35 років, тобто молодь. Такі цифри свідчать про кризові процеси, які відбуваються в суспільстві. Міграційні процеси спричинили дисбаланс у функціонуванні системи зайнятості та національного ринку праці в Україні в цілому та в досліджуваному регіоні зокрема.

Ще однією важливою причиною є низький рівень народжуваності. До прикладу, частка мешканців села у загальній кількості трудових мігрантів Карпатського регіону є більшою, ніж городян, з них жінки становлять 60-70%, що призводить до зменшення коефіцієнту народжувано-

сті. Низький рівень народжуваності пояснюється відсутністю належним чином розробленої сімейної політики, яка б сприяла розширенню, перш за все, механізму матеріального забезпечення вагітних жінок та можливостей щодо зниження рівня їхньої зайнятості задля приділення уваги саме сім'ї, як це прийнято в розвинутих країнах, на основі належних матеріальних стимулів, допомоги та виплат.

За даними Державної служби статистики в Україні зберігається тенденція до зменшення кількості трудових ресурсів. Якщо у 1991 році нараховувалось 30,2 млн. осіб працездатного віку, то у 2019 році цей показник склав 16,46 млн. осіб (44,1% населення держави). Як бачимо, загальне зменшення чисельності населення, старі-

ння нації (наслідками даного процесу є погіршення вікової структури та постійне зменшення здатності відтворювати трудові ресурси) та високий рівень смертності (тривалість життя українців одна з най-нижчих у Європі) також призводять до зниження трудового потенціалу країни.

Подолання неефективності механізму управління людськими ресурсами країни повинно стати пріоритетним на шляху економічного розвитку територій, сприяти забезпеченню оптимального розміщення та ефективного використання наявного трудового потенціалу. Вирішення зазначених проблем потребує якісних змін державної та регіональної програм розвитку й управління відтворенням населення та формування ефективною демографічної політики.

Список використаної літератури

1. Баб'як Г.П. Демографічні чинники та їх вплив на відтворення трудового потенціалу України / Г.П. Баб'як // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2014. – № 1. – С. 362-366.
2. Бачинська М.В. Сучасні тенденції міграційної активності населення Карпатського регіону / М.В. Бачинська, І.С. Бараняк // Економіка та держава. 2019. – № 12. – С. 71-76. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.12.71](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.12.71)
3. Гендерні профілі 24 областей України та м. Києва. Міністерство розвитку громад та територій України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/about/politika-gendernoyi-rivnosti/tsikavo-ta-korisno-pro-gender/genderni-profil-24-oblastej-ukrayiny-ta-m-kyyeva/>
4. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах // НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Том 4. Сільські території / відп. ред. В.В. Борщевський. – 2013. – 344 с.
6. Кіндзюр О.С. Окремі аспекти вивчення гендерного розподілу населення в Україні та його впливу на економіку / О.С. Кіндзюр, О.І. Корицька // [Проблеми системного підходу в економіці](#). – 2017. – Вип. 5. – С. 178-186.
7. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
8. Леоненко Н.А. Роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону / Н.А. Леоненко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 23. – С. 366-372.
9. ООН розпочинає всесторонній діалог для покращення управління міграцією в Україні. Міжнародна організація з міграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/oon-rozpochynaye-vsestoronniy-dialog-dlya-pokrashchennya-upravlinnya-migraciyevu-v-ukrayini>
10. Середня зарплата в Україні. Міністерство фінансів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
11. Стешенко В.С. Зміст понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток»: тотожності та відмінності / В.С. Стешенко // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – №1(19). – С. 5-16.
12. Сьомченко В.В. Дослідження сучасного стану трудових ресурсів України / В.В. Сьомченко, А.В. Конєва // Ефективна економіка. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.economy.nayka.com.ua%2Fpdf%2F4_2021%2F109.pdf&cLen=266788&chunk=true. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.107>
13. Теслюк Р.Т. Міграційні процеси на сільських територіях Карпатського регіону України / Р.Т. Теслюк // [Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України](#). – 2013. – Вип. 6. – С. 405-411.
14. Україна. Огляд процесів урбанізації // Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Світовий банк. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://city2030.org.ua/ua/document/ukraina-oglad-urbanizacii>
15. Шепель Т.В. Соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та механізм їх регулювання / Т.В. Шепель, В.І. Наконечна // Економічний простір. – 2020. – №154. – С. 179-185. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-34>.
16. Coleman D. Europe's Demographic Future: Determinants, Dimensions and Challenges. Population and Development Review / D. Coleman // The Political Economy of Global Population Change, 1950-2050. 2006. – Vol. 32. – P. 52-95.
17. European Commission Report on the Impact of Demographic Change. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/demography_report_2020_n.pdf
18. John F. May. Population policies in Europe Centre international de formation européenne / John F. May // L'Europe en Formation. – 2015. – Vol. 3. – P. 136-150.

19. Margaras V. Demographic trends in EU regions. European Parliamentary Research. 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/eprs-briefing-633160-demographic-trends-eu-regions-final.pdf>
20. Swiaczny F. Demographic Change and Migration in Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdosiers/176223/demographic-change-and-migration-in-europe>
21. Transition Book «Реалізація державної політики гендерної рівності». Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu-ua.org/genderni-profili-25-oblastey-ukrayiny>.
22. Yavorska V. Spatial analysis of natural reserve fund of the Zakarpatska Oblast / V. Yavorska, N. Chyr, A. Melnyk, I. Hevko, O. Chubrei, A. Hryhoriev // Journal of geology, geography and geocology. Dnipro. – 2021. – 30(3). – P. 597-606. <https://doi.org/10.15421/112155>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Демографические процессы Карпатского региона в контексте экономического развития территории

Надежда Викторовна Мельник¹,

к. геогр. н., доц., доцент кафедры туризма,

¹ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», пл. Народная, 3, г. Ужгород, 88000, Украина;

Андрей Васильевич Мельник²,

к. геогр. н., доц., доцент Института естественных наук и туризма

²Ивано-Франковского национального технического университета,

ул. Карпатская, 15, г. Ивано-Франковск, 76019, Украина;

Вилина Анатольевна Пересадык³,

д. геогр. н., проф., профессор кафедры физической географии и картографии,

³Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,

пл. Свободы 4, г. Харьков, 61022, Украина;

Владимир Степанович Великий⁴,

д. ист. н., проф., профессор кафедры туризмоведения и краеведения,

⁴Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника,

ул. Галицкая, 2016, Ивано-Франковск, 76008, Украина

В статье проведен пространственный и структурный анализ демографических процессов Карпатского региона как одного из индикаторов социально-экономического развития территории. На основе статистических данных проанализированы специфические черты механического движения населения в Карпатском регионе по сравнению с другими областями Украины. Акцентируется внимание на том, что миграционные процессы, имеющие важное значение для дальнейшего развития общества, в условиях обострения демографических и социально-экономических проблем, нуждаются в немедленном решении. Доказана необходимость разработки опережающих мер, призванных стать приоритетными при решении проблем экономически активного населения на исследуемых территориях. Значительное внимание уделено исследованию вопросов возрастного состава трудовых ресурсов, уровню занятости населения в возрасте 15-70 лет, учитывая неудовлетворительные показатели, которые демонстрирует Украина, ведь продолжительность жизни украинцев одна из самых низких в Европе. Признаками формирования демографической катастрофы в исследуемом регионе является высокий уровень трудовой миграции за границу. По результатам исследований динамики индекса реальной заработной платы в стране на протяжении 2014-2021 г.г. доказано, что, несмотря на постоянный рост заработной платы и тенденцию уменьшения разрыва в размере среднемесячной заработной платы по гендерному признаку по регионам страны, индекс реальной заработной платы неуклонно уменьшается. Приведенные в статье показатели использования трудового потенциала позволяют сделать вывод, что на сегодняшний день Украина лишена перспектив наращивания количественных параметров развития народонаселения как наибольшего фактора формирования трудового потенциала на фоне сохранения тенденции уменьшения количества трудовых ресурсов. Перспективами дальнейших исследований является обоснование действенных механизмов демографической политики на общегосударственном уровне для преодоления оттока населения из сельской местности, направленное не столько на увеличение рождаемости, сколько на рост привлекательности сельских территорий для проживания и продуктивной экономической деятельности жителей сел, прежде всего молодежи.

Ключевые слова: демографические процессы, миграции, трудовые ресурсы, возрастная структура населения, занятость населения, индекс заработной платы, Карпатский регион.

Demographic processes of the Carpathian region in the context of economic development of the territory

*Nadiia Melnik*¹,

PhD (Geography), Associate Professor, Department of Tourism,
¹Uzhhorod National University, 14 University St., Uzhhorod, 88000, Ukraine;

*Andriy Melnyk*²,

PhD (Geography), Associate Professor, Institute of Natural Sciences and Tourism,
²Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 15 Karpatska St., Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine;

*Vilina Peresadko*³,

DSc (Geography), Professor, Department of Physical Geography and Cartography,
³V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine;

*Volodymyr Velykochy*⁴,

DSc (History), Professor, Department of Tourism and Local Lore,
⁴Vasily Stefanik Precarpathian National University, 201b Galitskaya St., Ivano-Frankivsk, 76008, Ukraine

Formulation of the problem. One aspect of the territory's socio-economic development is its demographic development. It translates into a change in the quantity and quality of the population of the territory in a certain social context as a systemically important factor in social life. As of January 1, 2020, Ukraine had a population of 41 million. 732,800 people (not including the occupied territories), which is the historical minimum in the years of independence. This prompts a detailed study of the problem.

The article contains a spatial and structural analysis of the demographic processes of the Carpathian region as one of the indicators of the socio-economic development of the territory.

Methods. The analysis of literary and cartographic sources has been carried out. Mathematical methods have been used to calculate quantitative characteristics of demographic processes. Using ArcGIS software product was created a series of maps of the Real Wage Index in Ukraine of various time scales.

The purpose of the article is to highlight and analyze the demographic processes currently taking place in the Carpathian region in the context of the economic development of the territories, with a view to developing and implementing proactive measures, to be given priority in solving the problems of the economically active population in the territories under study.

Results. The problem of migration of the population is urgent for Ukraine. For a long time, our State has been the country of origin for the majority of migrant workers in Europe. The Carpathian region has specific features of migration compared to other regions of Ukraine. Between 2010 and 2018, the number of people living in the Carpathian regions as a result of migration increased by 17.3 thousand people. Internal population migration is urban in nature. Besides, the Carpathian region has become comfortable for living and for internally displaced persons as a result of the war in eastern Ukraine.

The top 5 countries receiving migration from the Carpathian region include Hungary, Germany, Poland, the Czech Republic and Slovakia. A comparative analysis of the sex and age structure of migrants from Ukraine showed that about 50 per cent of migrants were aged 20-35 and about two thirds of emigrants were men.

Active migratory mobility is typical of the rural areas of the Carpathian region. Overall, the Ukrainian village has lost more than 10 million people over the past 50 years as a result of migration processes. The proportion of rural dwellers in the total number of migrant workers in the Carpathian region is higher than that of urban dwellers, of whom 60-70 per cent are women.

Migration has led to an imbalance in the functioning of the employment system and the national labour market in Ukraine in general and in the region under study in particular. The average unemployment rate in the study region in 2019 is 8.8 per cent of the economically active population. As of 2020, the number of employed persons in Ukraine is 15,915,300. The total number of employed persons in Ukraine is 1,925,000.

Men predominate in the structure of the employed population, but more than 60 per cent of the unemployed are men. The largest difference between the employment rates of women and men is recorded in Zakarpattia and Ivano-Frankivsk oblasts (more than 15 per cent).

Despite a steady increase in wages by region of the country, the real wage index has been steadily declining. Moreover, in 2021, no region of Ukraine exceeded the State-wide level of the real wage index by more than 1 per cent.

Scientific novelty and practical significance. Prospects for further research include the establishment of effective mechanisms for population policy at the national level to combat the rural exodus, which is not aimed at increasing the birth rate, It is not enough to increase the attractiveness of rural areas to the habitation and productive economic activities of rural dwellers, especially young people.

Keywords: *demographic processes, migration, labor resources, age structure of the population, employment, wage index, Carpathian region.*

References

1. Babiak, H.P. (2014). *Demografichni chynnyky ta yikh vplyv na vidtvorennia trudovoho potentsialu Ukrainy [Demographic factors and their impact on the reproduction of labor potential of Ukraine]. Social and Labor Relations: Theory and Practice, 1, 362-366 [in Ukrainian].*

2. Bachynska, M.V., Baraniak, I.Ie. (2019). Suchasni tendentsii mihratsiinoi aktyvnosti naselennia Karpatskoho rehionu [Current trends in migration activity of the population of the Carpathian region]. *Economy and State*, 12, 71-76 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.12.71>
3. Henderni profili 24 oblastei Ukrainy ta m. Kyieva [Gender profiles of 24 oblasts of Ukraine and Kyiv]. Available at: <https://www.minregion.gov.ua/about/politika-gendernovi-rivnosti/tsikavo-ta-korisno-pro-gender/genderni-profili-24-oblastej-ukrayiny-ta-m-kyieva/> [in Ukrainian]. – 10.10.2021
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State statistics service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]. – 25.09.2021
5. Kravtsiv, V.S. (Ed.). (2013). Carpathian region: current issues and prospects: a monograph in 8 volumes. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Regional Studies. Vol. 4. Rural areas. In V.V. Borshchevskiy [in Ukrainian].
6. Kindziur, O.S., Korytska, O.I. (2017). Okremi aspekty vyvchennia gendernoho rozpodilu naselennia v Ukraini ta yoho vplyvu na ekonomiku [Some aspects of studying the gender distribution of the population in Ukraine and its impact on the economy]. *Problems of System Approach in Economy*, 5, 178-186 [in Ukrainian].
7. Libanova, E.M. (Ed.). (2006). Comprehensive demographic forecast of Ukraine for the period up to 2050. Ukrainian Center for Social Reforms [in Ukrainian].
8. Leonenko, N.A. (2018). Rol trudovoho potentsialu u vidtvorenni ekonomichnoho potentsialu rehionu [The role of labor potential in the reproduction of the economic potential of the region]. *Global and National Problems of the Economy*, 23, 366-372 [in Ukrainian].
9. The UN is launching a comprehensive dialogue to improve migration management in Ukraine. International Organization for Migration. Available at: <http://iom.org.ua/ua/oon-rozpochynaye-vsestonniy-dialog-dlya-pokrashchennya-upravlinnya-migraciyeyu-v-ukrayini> [in Ukrainian]. – 11.10.2021
10. The average salary in Ukraine. Ministry of Finance. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/> [in Ukrainian]. – 22.10.2021
11. Steshenko, V.S. (2013). Zmist poniat «demografichni rozvytok» i «liudskiy rozvytok»: tozozhnosti ta vidminnosti [The meaning of the concepts "demographic development" and "human development: identities and differences]. *Demography and Social Economy*, 1(19), 5-16 [in Ukrainian].
12. Somchenko, V.V. Konieva, A.V. (2021). Doslidzhennia suchasnoho stanu trudovykh resursiv Ukrainy [Research of the current state of labor resources of Ukraine]. *Efficient Economy*. Available at: http://chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.economy.nayka.com.ua%2Fpdf%2F4_2021%2F109.pdf&clen=266788&chunk=true [in Ukrainian]. – 21.09.2021. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.107>
13. Tesliuk, R.T. (2013). Mihratsiini protsesy na silskykh terytoriakh Karpatskoho rehionu Ukrainy [Migration processes in rural areas of the Carpathian region of Ukraine]. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 6, 405-411 [in Ukrainian].
14. Ukraine. Review of urbanization processes. (2015). International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Available at: <https://city2030.org.ua/ua/document/ukraina-oglad-urbanizacii> [in Ukrainian]. – 17.10.2021
15. Shepel, T.V., Nakonechna, V.I. (2020). Sotsialno-ekonomichni naslidky mihratsii trudovykh resursiv Ukrainy ta mekhanizm yikh rehuliuвання [Socio-economic consequences of labor migration of Ukraine and the mechanism of their regulation]. *Economic Space*, 154, 179-185 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-34>.
16. Coleman, D. (2006). Europe's Demographic Future: Determinants, Dimensions and Challenges. *Population and Development Review. The Political Economy of Global Population Change, 1950-2050*, 32, 52-95 [in English].
17. European Commission Report on the Impact of Demographic Change. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/demography_report_2020_n.pdf [in English] – 27.10.2021
18. John, F. May. (2015). Population policies in Europe Centre international de formation européenne. *L'Europe en Formation*, 3, 136-150 [in English].
19. Margaras, V. (2019). Demographic trends in EU regions. *European Parliamentary Research*. Available at: <https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/eprs-briefing-633160-demographic-trends-eu-regions-final.pdf> [in English] – 27.10.2021
20. Swiaczny, F. Demographic Change and Migration in Europe. Available at: <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurz dossiers/176223/demographic-change-and-migration-in-europe> [in English] – 15.10.2021
21. Transition Book "Implementation of the state policy of gender equality". European integration portal. Available at: <https://eu-ua.org/genderni-profili-25-oblastey-ukrayiny> [in Ukrainian]. – 17.10.2021
22. Yavorska, V., Chyr, N., Melnyk, A., Hevko, I., Chubrei, O., Hryhoriev A. (2021). Spatial analysis of natural reserve fund of the Zakarpatska Oblast. *Journal of geology, geography and geoecology*, 30(3), 597-606 [in English]. <https://doi.org/10.15421/112155>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Received 20 July 2021

Accepted 17 August 2021